

Солоненчук І.В.

Національний університет біоресурсів і природокористування

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

Анотація: Стаття присвячена аналізу ефективності державного регулювання ринку енергетики в Україні. Обґрунтовано закономірності розвитку наукової думки щодо ролі держави в регулюванні ринку енергоресурсів. Виявлено макроекономічні фактори впливу на ринок енергоресурсів. Зроблено висновки щодо оптимальної системи економічних механізмів державної енергетичної політики.

Ключові слова: енергоресурси; державне регулювання; ринок енергоресурсів; паливно-енергетичний комплекс.

Солоненчук И.В.

Национальный университет биоресурсов и природопользования

АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РЫНКА ЭНЕРГЕТИКИ В УКРАИНЕ

Аннотация: Статья посвящена анализу эффективности государственного регулирования рынка энергетики в Украине. Обоснованы закономерности развития научной мысли о роли государства в регулировании рынка энергоресурсов. Выявлены макроекономические факторы влияния на рынок энергоресурсов. Сделаны выводы относительно оптимальной системы экономических механизмов государственной энергетической политики.

Ключевые слова: энергоресурсы; государственное регулирование; рынок энергоресурсов; топливно-энергетический комплекс.

Solonenchuk I.

National University of Life and Environmental Sciences

ANALYSIS OF THE EFFICIENCY OF STATE REGULATION OF THE ENERGY MARKET IN UKRAINE

Abstract. The article is devoted to the analysis of the efficiency of state regulation of the energy market in Ukraine. The regularities of the development of scientific thought about the role of the state in regulating the energy market are substantiated. Macroeconomic factors of influence on the energy market have been identified. Conclusions have been made regarding the optimal system of economic mechanisms of state energy policy.

Keywords: energy; state regulation; energy market; fuel and energy complex.

Постановка проблеми. Енергетичні ресурси відіграють важливу роль у розвитку економіки світу. Сучасний етап розвитку вітчизняного енергетичного ринку характеризується впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, які зумовлені уповільненням розвитку світової економіки, просторовою дискретністю розподілу енергоресурсів, порушенням їх збалансованості у виробництві та споживанні, загостренням екологічних проблем та глобалізація.

Основними недоліками українського енергетичного ринку є відсутність диверсифікації джерел постачання енергопродуктів; значне техногенне навантаження на навколишнє середовище; незадовільний технічний стан частини енергетичних об'єктів, у тому числі систем транспортування енергетичних продуктів [1]; високий рівень енергоємності національної економіки; низька енергоефективність. Сьогодні процес забезпечення енергоресурсами є докризовим, вимагає державного регулювання, враховуючи значення цього питання для економіки країни. Власне відновлення енергії не відповідає потребам України, про що свідчить відсутність власних енергоресурсів, зростаючий попит на

них та високі ціни на енергоносії. Викладене вище визначає необхідність вивчення питань, пов'язаних з підвищенням ефективності державного регулювання ринку енергетики в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, присвячені формуванню енергетичного ринку, підвищенню ефективності використання різних видів енергоресурсів, в тому числі альтернативних джерел, висвітлюються в наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених таких, як: О. Геден [2], Б. Скринька [3] та ін. Проблеми державного регулювання паливно-енергетичного комплексу розглядають такі науковці, як Л.Л. Тожнянські [4], І.А. Франчук [5]. Концептуальні основи управління та регулювання розвитку паливно-енергетичного комплексу висвітлюються у роботах таких вчених, як: О. Алімов [6], А. Даниленко [6], В. Трегобчук [6], В. Бакуменко [7].

Разом з тим, не зважаючи на достатньо велику кількість публікацій у сфері ефективності державного регулювання ринку енергетики в Україні, напрямок дослідження не можна вважати вичерпним.

Метою дослідження є аналіз ефективності державного регулювання ринку енергетики в Україні.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи зарубіжний досвід державного регулювання енергетичного сектора, заснований на принципах прозорості та відповідального управління, важливим завданням державної політики є формування ефективного та зрозумілого механізму регулювання енергетичного сектору країни. Особлива увага приділяється пошуку інструментів державного регулювання ринку енергоресурсів, які можуть забезпечити якісні перетворення в енергетичній галузі та економіці в цілому. Сьогодні можна стверджувати, що державне регулювання та його інструменти недостатньо ефективні для покращення стану енергетичного сектору. Ці інструменти потрібно вдосконалити. Відбувається постійна трансформація елементів структури державного регулювання та її постійні зміни, перерозподіл функцій між державними органами, пошук більш ефективних інструментів та механізмів державної регуляторної політики.

Інструментами державного регулювання ринку енергоресурсів є механізми та інститути, за допомогою яких національна економіка здійснює регуляторну діяльність, спрямовану на розвиток галузі, розподіл ресурсів та формування пропорцій розвитку галузі. Сьогодні український паливно-енергетичний комплекс знаходиться в докризовому стані, що підтверджується низкою проблем, насамперед, недосконалим державним регулюванням та недотриманням органів виконавчої влади існуючих заходів державної політики. Враховуючи нездатність держави діяти на процеси функціонування в енергетичному секторі України без організованого процесу вирішення поставлених завдань, організаційне забезпечення державного регулювання енергетики є важливою складовою ефективного функціонування вся галузь країни.

Серед широкого спектру нагальних проблем жорстокої державної політики затребувані такі сфери енергетичної галузі, які мають абсолютно конкретні проблеми, і які виявляються недостатньо і неструктурованими, а саме:

- нестабільність ситуації на енергетичному ринку через високу монополізацію імпорту природного газу та нафти;
- зростання споживання енергії;
- незадовільний стан переважної частини основних фондів, амортизації виробничих фондів паливно-енергетичного комплексу;
- надмірне споживання та неефективне використання енергоресурсів;
- недостатня кількість інвестицій в енергетику, що поєднується з кризовим станом несплати, унеможливує її стабільну роботу та розвиток;
- відсутність перспективної енергетичної політики.

В енергетичному балансі країни у 2017 році загальна пропозиція первинної енергії становила 89,6 млн тонн нафтового еквівалента (млн тонн нафти), що на 5,0% менше, ніж у 2016 році. У 2017 році виробництво первинної енергії становило 58,9 млн тонн, що на 11,3% менше, ніж у 2016 р. У структурі власного виробництва найбільшу частку склали: атомна енергія – 38,2%, природний газ – 26,3% та вугілля – 23,2%, поновлювані джерела енергії – 7,7%. Власне виробництво забезпечило 65,7% загального енергопостачання первинної енергії. Чистий імпорт (різниця між імпортом та експортом) первинної енергії у 2017 році склав 33,2 млн тонн, головним чином за рахунок зростання імпорту природного газу та вугілля. У структурі імпорту енергоносіїв частка вугілля була найбільшою і становила 36,8%, природного газу – 31,9%, сирової нафти та нафтопродуктів – 31,2%. У структурі експорту енергії 29,2% обсягів склали вугілля, 27,9% – біопаливо та 23,1% – електроенергія [8].

Сектор кінцевого споживання представляє первинну та вторинну енергію та паливо, що використовується споживачами. На кінцеве споживання палива та енергії у 2017 році використано 50,1 млн тонн енергії, що на 3,0% менше порівняно з 2016 р. Зменшення обсягу кінцевого споживання енергії відбулося в основному за рахунок скорочення використання вугілля, природного газу. У структурі кінцевого споживання серед основних джерел енергії частка природного газу залишається найбільшою (29,9%), частка електроенергії становила 20,2%, сирової нафти та нафтопродуктів – 20,1% [8].

Інтереси держави полягають у забезпеченні ефективної реалізації економічних, екологічних та соціальних функцій. У цьому випадку економічна функція виявляється у зростанні податкових надходжень до бюджетів, запобіганні монополізму та недобросовісної конкуренції, стимулюванню виробництва енергії за рахунок альтернативних джерел.

Екологічна функція в основному пов'язана з дотриманням екологічного законодавства. Доцільно погодитися з [3], що завданням органів державної влади є також робота над необхідністю забезпечення оптимальної структури виробничих потужностей при своєчасному введенні в експлуатацію нових об'єктів. Це пов'язано з тим, що для усунення дефіциту енергії потрібна певна кількість часу. Метою регулювання впливу органів державної влади є запобігання дефіциту та, за відсутності необхідної кількості приватних інвестицій, забезпечення своєчасного та оптимального розвитку енергетичних об'єктів. Органи регіональної влади більшою мірою відповідають за реалізацію соціальних функцій, оскільки вони наближені до кінцевого споживача. Його суть полягає у зниженні рівня соціальної напруженості, підтримці верств населення, які знаходяться за межею бідності тощо.

На наш погляд, основними принципами державної політики на енергетичному ринку повинні бути такі:

- формування правового та інституційного середовища;
- регулювання діяльності суб'єктів ринку на основі використання економічних, нормативно-технічних та інших методів;
- реалізація комплексу заходів щодо використання матеріальних та нематеріальних стимулів для раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів;
- обов'язковий державний іспит [10];
- створення умов для універсального використання систем обліку споживання паливно-енергетичних ресурсів.

Вирішення цих проблем потребує загальнодержавних системних рішень, спрямованих на вдосконалення інструментів державного регулювання ринку енергетики. В якості першочергових цілей у сфері державного регулювання енергетичного ринку цілі, пов'язані з реформуванням енергетичного комплексу в контексті впровадження ринкових відносин в економіці України через реструктуризацію галузі, розробку антимонопольного законодавства тощо. створення конкурентоспроможного ринку та посилення вимог

екологічного законодавства. Все це потребує прискореної модернізації енергетичних об'єктів, а також забезпечення національної безпеки з урахуванням енергетичного фактору.

Таким чином, державне регулювання енергетичного ринку має базуватися на системі економічних механізмів державної енергетичної політики. Зазначена система, яка включає податкові, цінові інструменти, правила інвестування, передбачає:

- перехід від фіскального до стимулюючого оподаткування в енергетичній галузі;
- залучення інвестицій в енергетичний сектор на основі угод про розподіл енергетичних продуктів, внаслідок чого відбувається порядок в суміжних галузях промислового виробництва;
- усунення цінових дисбалансів на окремі види енергоресурсів, формування екологічної ренти на газ, яка перерозподіляється на користь інших галузей паливно-енергетичного комплексу у зв'язку зі зменшенням державних субсидій;
- стримування цін на енергоносії з забезпеченням необхідної самоокупності як основи для розвитку галузі важкої промисловості, що сприяє підтримці необхідного паритету цін на енергоносії, промислової продукції, товари народного споживання та послуги з урахуванням платоспроможного попиту населення.

Висновки. Таким чином, українській енергетиці потрібна стратегічна державна політика, на основі якої необхідно поставити інструменти державного регулювання енергетичного ринку, що вимагає вдосконалення та впровадження певних методів, механізмів та контролю за дотриманням державної політики в сфері енергетики, завдяки чітким цілям та регуляторним заходам. Найважливішими завданнями є забезпечення стабільного енергопостачання, розвиток видобутку (виробництва) енергетичних ресурсів, підвищення енергоефективності та модернізація та автоматизація електростанцій та об'єктів енергетичного комплексу, що сприятиме зміцненню енергетичної безпеки держави. Цього можна досягти, створивши ринкові умови в енергетичному секторі, що вимагає зміни цінової політики, реструктуризації енергетичних компаній, удосконалення управління, розвитку конкурентних ринків, залучення іноземних інвестицій.

Список використаної літератури

1. Бусарев В. Аналіз дисбалансу ринку енергоресурсів України [Електронний ресурс] / В. Бусарев // Ефективна економіка. – 2012. – № 2. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=963>.
2. Geden O. Negotiations on the EU's Energy and Climate Policy Objectives for the Post-2020 Period and Implications for the German Energy Transition / O. Geden, S. Fisher. – Berlin, 2014. – 30 p.
3. Слупський Б. Основні моделі ринків електроенергетики та особливості їх державного регулювання: порівняльний аналіз [Електронний ресурс] / Б. Слупський // Національна академія державного управління при Президенті України. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/dums/2009_3/09sbvtrpa.pdf.
4. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. Л. Паливно-енергетичний комплекс. Стратегія розвитку / Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, Б. О. ШЕВЧЕНКО. – Харків: НТУ «ХП», 2009. – 400 с.
5. Франчук І. А. Особливості механізму державного регулювання енергетики як природної монополії / І. А. Франчук // Економіка та держава. – 2009. – Вип. 2. – С. 79–81.
6. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: монографія / О. М. АЛИМОВ, А. І. Даниленко, В. М. Трегобчук та ін. – К.: Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. – 540 с.
7. Бакуменко В. Методологія державного управління: проблеми становлення та подальшого розвитку / В. Бакуменко, В. Князев, Ю. Сурмін // Вісник УАДУ. – 2000. – № 1. – С. 11–27.
8. Енергетичний баланс України за 2017 рік [Електронний ресурс] // Вебсайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publenerg_u.htm.
9. Звіт про результати діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nerc.gov.ua/data/filearch/Catalog3/Richnyi_zvit_2017.pdf.
10. Про енергозбереження: Закон України № 74 від 1.07.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/74/94-%D0%B2%D1%80>.